

DIEREN geen genade. Hij *neemt aan*, dat Prof. PEKELHARING zijne proeven — die in bijzonderheden nog niet beschreven zijn — wel zóó zal genomen hebben, dat de uitkomsten daarvan ook nog op andere wijze, dan deze meent, kunnen verklaard worden. Zeer zeker mist de Heer VAN DIEREN het recht tot eene dergelijke onderstelling, en weinig moeite zou het hem gekost hebben, zich van het ongemotiveerde zijner gissing te overtuigen. Uit goede bron — die zeker voor den Heer VAN DIEREN even welwillend zou opengestaan hebben als voor ons — kunnen wij hem dan ook verzekeren, dat van manipulaties aan de extremiteiten, die op zich zelve reeds multipele neuritis zouden kunnen opwekken, geen sprake is geweest. Schrijver's gissing, dat op een zelfde proefdier de drie wijzen van infectie zouden zijn toegepast, mist eveneens elken grond.

Schrijver negeert verder het feit, dat proefdieren, welke met *andere* bacteriën, maar overigens op geheel dezelfde wijze werden geïnfecteerd, wel abscessen, maar geen multipele neuritis kregen, en eveneens de toch voorzeker niet minder belangrijke waarneming, die bij zijne rijst-theorie al zeer weinig past, dat de lucht van eene besmette kazerne, die door eene oplossing van Na Cl gestreken was, voldoende materiaal opleverde om dieren met Beri-Beri te infecteeren en dat uit het bloed van een daarmede geïnfecteerd konijn weder micrococcen met dezelfde pathogene eigenschappen gekweekt konden worden.

Hoe verder met VAN DIEREN's rijst-gissing in overeenstemming te brengen de voorloopige goede resultaten, die volgens de mededeelingen van Prof. PEKELHARING door de zorgvuldige desinfectie van besmette gebouwen nu reeds verkregen zijn?

.....
Doch waartoe meer? Het oordeel van Prof. PEKELHARING berust op experimenten, dat van den Heer VAN DIEREN op veronderstellingen De keuze zal niemand moeilijk vallen.

Dr. DELPRAT.

—>>> ❁ ❁ ❁ <<<—
I N G E Z O N D E N .

VOORKOMING VAN GEVAAR VOOR INHALATIE-TUBERCULOSE.

In een referaat van Prof. FOKKER, in n°. 15, II, 1887 van dit *Tijdschrift*, lees ik, mede naar aanleiding van mijn ingezonden stuk in n°. 6, II 1887, waarin ik de bevoegde autoriteiten in overweging gaf, maatregelen te nemen, om tuberculeuse onderwijzers (en leerlingen) uit de scholen te verwijderen: „Wat ons echter in de eerste plaats ontbreekt is het experimenteele bewijs, dat tuberkel-bacillen in de lucht van door phthisici bewoonde vertrekken voorkomen en dat die, in *kleine hoeveelheid* in de lucht aanwezig, phthisis kunnen doen ontstaan”.

Dat experimenteele bewijs zal wel nooit geleverd kunnen worden. In de eerste plaats zijn de tuberkel-bacillen zeer kieskeurig ten opzichte van hunne voedingsstof en ontwikkelen zich eerst op hoogere temperaturen (boven 29° C.)

Bij het gewoon onderzoek van luchtstofjes zullen ze dus wel zelden of nooit gevonden kunnen worden 1).

En in de tweede en voornaamste plaats zal *wel* het bewijs kunnen geleverd worden, dat eene bepaalde diersoort een bepaald minimum van sporen of bacillen in de lucht noodig heeft, om door de longen geïnfecteerd te worden, maar uit de proeven van WEICHELBAUM 2) en KOCH 3) weten wij, dat de vatbaarheid voor inhalatie-tuberculose bij verschillende diersoorten zeer uiteen loopt. Wanneer nu ook al het experiment mocht leeren, dat voor cavia bijv. in eene zekere hoeveelheid lucht een minimum van x bacillen of sporen voldoende is om tuberculose der luchtwegen te veroorzaken, zoo zouden wij toch geen recht hebben, om dit op den mensch toe te passen. Eerst het onmogelijk experiment op den gezonden en zieken mensch in ruim aantal genomen, zou ons dit recht geven.

Experimenteel bewezen is alleen, dat bij het inademen van tuberculeuse sputa of gekweekte bacillen in stofvorm met de inademingslucht vermengd, alle zoogdieren, waarop proeven genomen zijn, aangetast werden door tuberculose van de luchtwegen, zelfs honden, die een groot weerstandsvermogen schijnen te bezitten.

Bewezen is, dat de sporen van de tuberkelbacillen een groot weerstandsvermogen bezitten en na 86, volgens KOCH zelfs na 126 dagen gedroogd te zijn, nog vitale en infecteerende eigenschappen bezitten. Men mag dus veilig aannemen, dat in de over 't geheel slecht gereinigde schoollokalen in het stof der lucht vele tuberkel-sporen aanwezig zullen zijn, wanneer een lijder aan long-tuberculose dagelijks zijne sputa op den vloer werpt.

Vast staat het, dat de mensch eene groote vatbaarheid voor tuberculeuse infectie bezit en dat van alle ziekten de tuberculose de meeste menschen doet sterven en wel aan den vorm, die het meest overeenkomt met de experimentele inhalatie-tuberculose bij dieren. De mogelijkheid valt dus niet te ontkennen, dat ook bij menschen de long-tuberculose gevolg kan zijn van de ingeademde tuberkel-bacillen of sporen.

Daarop berust de raad van KOCH, om de sputa van lijders aan tuberculose onschadelijk te maken, met welken raad de Geneeskundige Raad voor Friesland en Groningen gemeend heeft de medici en de omgeving van teringlijders bekend te moeten maken. Daarop berustte ook mijn voorstel, om eene mogelijke bron van infectie uit de scholen te weeren 4).

Om den mogelijk verkeerden indruk weg te nemen, die zou kunnen ontstaan door het lezen van Prof. FOKKER's referaat heb ik gemeend dit te moeten toevoegen aan mijn ingezonden stuk in n°. 6, II, van dezen jaargang. Te meer, daar ik van de door mij aangehaalde bronnen geen referaat vind in dit *Tijdschrift*.

---

1) Vergelijk ook het referaat van A. P. F. in n°. 15, pag. 290, 1884 van dit *Tijdschrift*.

2) *Med. Jahrb. der Ges. Deutsche Aertze*, Wien, 1883, Heft 2, voor een deel woordelijk gerefereerd in *Gesundheit*, 1884, n°. 2.

3) *Mittheil. aus d. kais. Gesundheitsamt*, II. *Fortschritte der Medicin*, 1884, S. 256.

4) De tuberculeuse onderwijzer zal bovendien in den regel als onderwijskracht weinig waarde bezitten.

De causa praedisponens, de causa remota van long-tuberculose is ons onbekend. Waarschijnlijk kunnen wij erfelijken aanleg, lichaamsbouw, verkeerde levenswijze, zondigen tegen de voorschriften der hygiëne en diaetetik, erosie's van het epithelium der luchtwegen, enz., als zoodanig opvatten. Wij weten, wat de causa proxima zijn kan, misschien altijd is. Laat ons althans deze causa proxima zooveel mogelijk verwijderen of werkeloos maken!

Ternaard, 12 October 1887.

Dr. P. DE JAGER.

GEDIPLOMEERDE BAKERS.

Ruim een jaar geleden betoogde Dr. J. S. WICHERS te Groningen in het *Maandblaadje* van *Tesselschade* (Juli 1886) de wenschelijkheid, dat in den beschaafden stand vrouwen mochten gevonden worden, geneigd om, na eene bescheidene wetenschappelijke opleiding, zich beschikbaar te stellen als verpleegsters van kraamvrouwen en kinderen, als — bakers. De gevolgen: lotsverbetering van beschaafde vrouwen en eene meer doelmatige verpleging van kraamvrouwen en zuigelingen, zouden niet uitblijven.

Wat Dr. WICHERS afkeurt in het tegenwoordige gilde, en wat hij hoopt aan te zullen treffen in den nieuwen stand, wordt onder geneeskundigen algemeen gedeeld. Daarom ook bracht hij zijne beschouwingen onder de oogen van een ander publiek. Tot dusver scheen echter zijn denkbeeld niet verwezenlijkt te zullen worden.

Thans echter deelt de Voorzitster van het Hoofdbestuur van *Tesselschade* (in het *Correspondentieblaadje* van 1 October 1887) mede, „dat er *wellicht* in ons land voldoende opleiding (voor bakers) te verkrijgen zou zijn”, en zij vraagt daarom: „is er iemand, die zich voor dezen werkkring wil bekwamen”?

De schrijfster (Mejonkvr. JELTJE DE BOSCH KEMPER) ontwikkelt in het kort de maatschappelijke en financiële voordeelen, die den nieuwen stand voor beschaafde vrouwen begeerlijk mogen maken:

- 1°. het hooger salaris, dat eene wetenschappelijk gevormde baker zal kunnen eischen;
- 2°. de mogelijkheid voor eene weduwe, om, als zij slechts over eenige hulp kan beschikken, hare huishouding, zelfs met kinderen, te blijven bestieren;
- 3°. de geringe kans om besmettelijke ziekten in haar gezin te verspreiden, en
- 4°. de veel eenvoudiger en veel meer opwekkende taak dan die van eene ziekenverpleegster.

Bovenstaande overwegingen mogen vele vrouwen, vooral weduwen, aansporen om zich dezen werkkring te kiezen, en daarom geloof ik, dat het op den weg der geneeskundigen ligt, de vraag te ondersteunen en elk in onzen kring mede te werken, opdat zich een voldoende aantal candidaten moge opgeven; *wellicht* toch hangt daarvan af, of er gelegenheid tot hare opleiding gegeven zal worden.

Wij geneeskundigen hebben daarvoor nog andere gronden dan de Voorzitster van *Tesselschade* en denken daarbij aan het onheil, dat de tegenwoordige bakers kunnen stichten. Ten deele, vooral ten opzichte van de verzorging van zuigelingen, wordt dit ook door Dr. WICHERS aangestipt. Het kan dan ook niet sterk genoeg betreurd worden, dat aan onervaren vrouwen uit de laagste volks-